

Основні питання філософії

ОСНОВНІ ПИТАННЯ ФІЛОСОФІЇ – питання, відповіді на які мають фундаментальне значення для основ філософствування та подальшого розвитку філософії. Важлива роль О. п. ф. зумовлена тим, що відповіді на них визначають вирішення всіх ін. проблем філософії, а також є вагомими для ін. наук, особливо для політики та етики, та для практ. життя. Зокрема це питання про те, чи існують об'єктивні цінності поза суб'єктив. намірами та бажаннями.

Поняття «О. п. ф.» використовують і в однині, і в множині, тому здебільшого йдеться про осн. питання в різних галузях філос. знання: онтології, гносеології, етиці. І. Кант сформулював такі осн. питання: «що я можу знати?», «що я повинен робити?», «на що я можу сподіватися?», «що є людина?». На перше питання відповідає онтологія, на друге – мораль, на третє – релігія, на четверте – антропологія. Однак, від того, сформульоване це питання в однині чи у множині, залежить не тільки визначення сфер людського пізнання або існування, це встановлює монізм, дуалізм та плюралізм у філософії.

Формулювання О. п. ф. має свою історію, його необхідно розглядати відповідно до зміни парадигм у філософії, серед яких – буття, свідомість і мовленнєва комунікація. Ще в давнину Платон досліджував зв'язок між предметами та знаннями за допомогою вчень про ідеї та про душу. Він розрізняв чуттєве та позачуттєве. Для нього знання – пригадування ідеї, яку душа побачила в «наднебесному» місці перед утіленням, тому знання та пізнання належать до царства ідей. Забуте внаслідок втілення (проблема тіла і душі) людина може повернути за допомогою чуттєвого сприйняття, розмов та під кер-вом учителя. Почуттєві сприйняття стосуються реал. матеріал. тіл і передаються душі згадуванням відповід. (божествен.) ідей. Отже, ідеї внаслідок свого божествен. характеру є сутнісним, первинним для них. Один із основоположників сучас. філософії Р. Декарт спирався на світогляд. та епістемол. дуалізм. Він почав із 2-х незалеж. субстанцій: матеріал. (res extensa) та духов. (res cogitans). «Відповідність» матеріал. та духов. світів – їх «знання» одне одного – зрештою пояснюється запровадженням концепту Бога як нескінчен. і невичерп. субстанції. Для Й. Фіхте існували лише 2 послідовні філос. системи: ідеалістична, що походить від мислення (називав її досконалістю ідеалізму), і матеріалістична, яка виводить ідею з речі. Кожна із цих 2-х систем настільки внутрішньо послідовна, що жодна не може прямо спростувати іншу. Проте Й. Фіхте свого часу критикував мех. матеріалізм, що, на думку філософа, перетворив розум на річ, заперечуючи його свободу. Йому належить відомий вислів: «Тому те, яку філософію обирає людина, залежить від того, якою людина є: адже філософська система – це не мертва побутова порада, яку можна відкинути чи прийняти як заманеться, вона натхненна душею людини, що її має». Л. Фойєрбах формулював О. п. ф. таким чином: «Питання про те, чи створив Бог світ, питання про відношення Бога і світу загалом... я вважаю... це питання одним із найважливіших і водночас найскладніших питань людського пізнання, і, як уже видно з цього, філософія належить до того факту, що вся історія філософії справді обертається лише навколо цього питання...».

Особливого значення О. п. ф. набуло у філософії марксизму. У праці «Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie» («Людвіг Фойєрбах та кінець класичної німецької філософії») // «Neue Zeit», 1886, № 4, 5 Ф. Енгельс так визначив це питання: «Велике основне питання усієї, зокрема новітньої філософії, є питання про відношення між мисленням і буттям..., духом і природою». Залежно від відповіді на це питання, тобто, що філософи вважають первинним, а що вторинним, вони розділилися на 2 великі табори: ідеалістів і матеріалістів. Ін. бік питання про відношення мислення і буття, за Ф. Енгельсом, полягає в тому, «чи здатне наше мислення пізнавати дійсний світ, чи можемо ми в наших уявленнях і поняттях про дійсний світ мати правильне відображення дійсності?». Таке тлумачення О. п. ф. є парадигмал. основою для діалектич. та істор. матеріалізму й подібних теор. конструктів марксизму-ленінізму. У В. Леніна як О. п. ф. постало питання про співвідношення матерії (як об'єктив. реальності) і свідомості (її відображення). Такий підхід, на його думку, дає можливість конкретизувати розуміння К. Марксом історії як об'єктив. процесу, а, отже, й довести незаперечну необхідність пролетар. революції.

Інколи на позначення О. п. ф. використовують синонім. формулювання. Напр., Л. Фойєрбах вважав його «одним із найважливіших», Ф. Енгельс називав «великим» або навіть «вищим питанням усієї філософії». А. Камю трактував як «гол. питання філософії» та його суть вбачав у тому, «варте чи не варте життя того, щоб бути прожитим», він називав це питання також «найневідкладнішим з питань», пов'яз. із сенсом життя людини. Відтак А. Камю перемістив проблематику О. п. ф. у практ.-екзистенційну площину. Відповідно до своєї ідеї подолання метафізики, зокрема й таких різновидів, як ідеалі-

матеріалізм, М. Гайдеґґер акцентував на відмінності між «провід. питанням» та «осн. питанням». Перше стосується метафіз. питання про суще як суще та буття сущого (дух – матерія), що згодом призвело до виникнення різних відповідей на нього у метафізиці й онтології. Формулюючи О. п. ф., М. Гайдеґґер зосереджував увагу на різних проявах та приховуваннях буття в ході історії з метою дослідити, як взагалі виникли такі визначення. Для нього відмінність між осн. і провід. питаннями супроводжувалася запереченням поперед. концепції О. п. ф. М. Гайдеґґер вважав провідне метафіз. питання про вище суще визначал. чинником в історії філософії. Однак згодом він відкинув цей підхід і поставив зовсім інакше сформульоване осн. питання: «чому взагалі і яким чином різні метафізичні детермінації розвиваються в ході історії?». Філософ прагнув дати відповіді на нього у своїх працях про історію буття.

Представники постмодернізму заперечили О. п. ф. і пов’язану з ним боротьбу між матеріалізмом та ідеалізмом. Так само і комунікативна філософія, виходячи за межі філософії свідомості, прагне «зняти» протилежність між ідеалізмом, з одного боку, та матеріалізмом і реалізмом, – з іншого. Зокрема К.-О. Апель зазначав: «Трансцендентальна передумова науки не може бути ні ідеалістичною у сенсі традиційної філософії свідомості, ні матеріалістичною у сенсі онтологічного “діамату” або сцієнтистського об’єктивізму, що приховує свої онтологічні підвалини». У такий спосіб він фактично заперечив О. п. ф. Ю. Габермаса, не застосовуючи поняття О. п. ф., стверджував, що «єдність та множинність є визначальними для теми, під знаком якої була започаткована метафізика». Він використовував термін «визначальне» для філософії загалом, тому питання про статус самого єдиного, точніше, про відношення єдиного і множинного, є визначал. питанням філософії. Із цього випливає, що визначал. (чи осн., якщо воно існує) питанням філософії є питання: «як можливе єдине в світі?». Відповідь на нього є парадигмоутворювал. чинником розвитку філософії. Його необхідно розглядати в різних парадигмах філософії: в онтол. філософії – саме буття утворює таку єдність, у філософії свідомості – єдине є витвором свідомості, у філософії комунікації – єдність породжена формами комунікатив. практик. Відповідно питання про співвідношення матерії і духу, буття та свідомості, реального й ідеального та їх пізнання є похідними від питання про «єдність і множинність» у відповід. парадигмал. утвореннях філософії.

Рекомендована література

1. J. G. Fichte. Erste Einleitung in die Wissenschaftslehre // Johann Gottlieb Fichtes sämmtliche Werke. Bd. 1. Berlin, 1845–46;

2. L. Feuerbach. Das Wesen der Religion. Stuttgart, 1938;

3. K. O. Apel. Das Apriori der Kommunikationsgemeinschaft und die Grundlagen der Ethik. Zum Problem einer rationalen Begründung der Ethik // K. O. Apel. Transformation der Philosophie. Bd. 2. Das Apriori der Kommunikationsgemeinschaft. Frankfurt am Main, 1973;

4. Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія. К., 1999;

5. J. Koivisto, L. Mehtonen. Grundfrage der Philosophie // Historisch-kritisches Wörterbuch des Marxismus. Bd. 5. Hamburg, 2001.

Інформація про статтю

Автор:

А. М. Єрмоленко

Авторські права:

Статтю захищено авторським правом згідно з чинним законодавством України. Докладніше див. розділ [Умови та правила користування електронною версією «Енциклопедії Сучасної України»](#)

Бібліографічний опис:

ДСТУ (7.1:2006)

Основні питання філософії / А. М. Єрмоленко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-76983>

Тип публікації:

Енциклопедична стаття

Том ЕСУ:

24-й

